

Vertaald en van
commentaar voorzien
door **Luc Devoldere**,
gewezen hoofdredacteur
De Lage Landen

Ik haat de onverschilligen

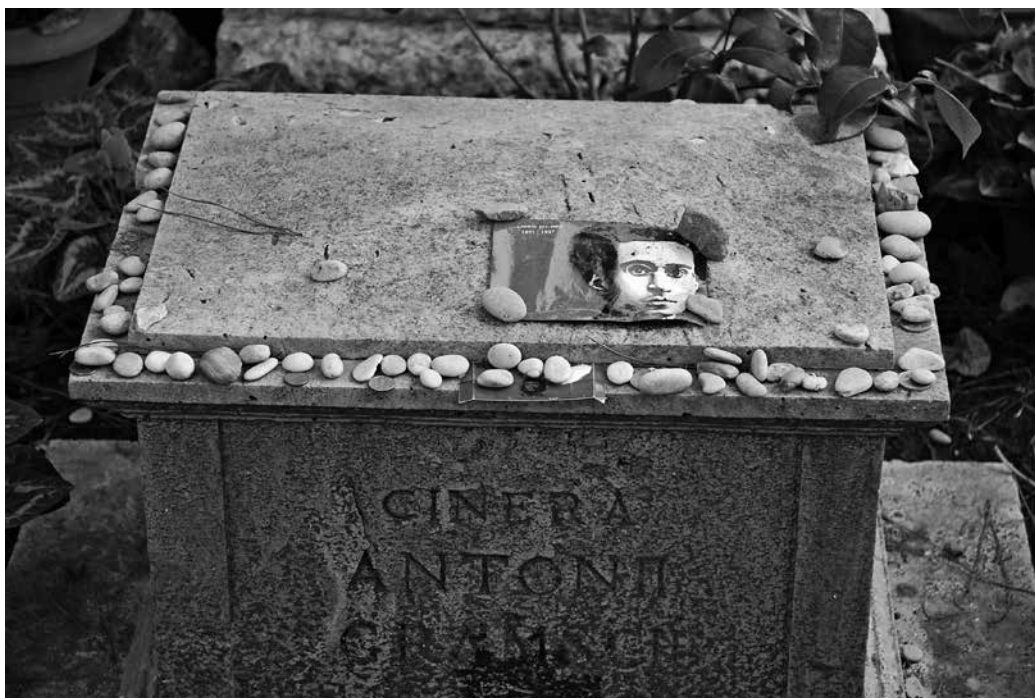
Een manifest van Antonio Gramsci

Gramsci laat dit manifest op 11 februari 1917 het licht zien. Italië kent zijn zwaarste oorlogsjaar, de kleine Sard van 26 jaar is afgekeurd voor militaire dienst omwille van een bochel. De tekst verschijnt in het enige nummer van *La Città futura*, dat Gramsci volledig zelf redigeert. Onder de titel *L'indifferenza* waren onderdelen van de tekst eerder al te lezen in het blad *Avanti!* van 26 augustus 1916. Gramsci leeft, studeert en schrijft dan in Turijn, waar hij als socialist in de meest geïndustrialiseerde stad van Italië de arbeidersklasse en de sociale strijd heeft ontdekt. In 1921 zal hij een van de stichters van de Italiaanse Communistische Partij worden.

Gramsci is volksvertegenwoordiger in het parlement, wanneer hij op 8 november 1926 wordt gearresteerd. Na zestien dagen in de

Romeinse gevangenis Regina Coeli wordt hij veroordeeld tot vijf jaar eenzame opsluiting op het eiland Ustica. Op 20 januari 1927 wordt hij overgebracht naar de gevangenis in Milaan, omdat het fascistische regime hem ondertussen heeft beschuldigd van samenzwering tegen de staat, aansporen tot burgeroorlog, aanzetten tot klassenhaat en subversieve propaganda. Op 4 juni 1928 veroordeelt een speciale rechtbank in Rome Gramsci tot twintig jaar, vier maanden en vijf dagen opsluiting. Bari wordt zijn gevangenis.

Gramsci's gezondheid verslechtert zienderogen, maar hij weigert een gratieverzoek in te dienen bij Mussolini. Zijn vriend Piero Sraffa, econoom in Cambridge, stuurt hem boeken en tijdschriften. Geholpen door een

Graf van Antonio Gramsci in het Cimitero acattolico te Rome. Foto: © Malou Swinnen (Uit: *De as van Gramsci*. Pier Paolo Pasolini. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Luc Devoldere, Uitgeverij P, Leuven, 2012)

fenomenaal geheugen blijft hij studeren, aantekeningen maken en honderden brieven schrijven. Terwijl verheffen de stemmen van Romain Rolland en de aartsbisschop van Canterbury zich in protest tegen zijn gevangenisstraf. Mussolini moet hem uiteindelijk in het ziekenhuis laten opnemen, maar het is te laat. Op 27 april 1937, drie dagen na het verstrijken van zijn straf, die was ingekort tot iets meer dan tien jaar, sterft hij in Rome.

Zijn vrouw Julia leeft dan met hun twee zonen in Rusland – Gramsci heeft de jongste nooit gezien. Haar zus Tatiana Schucht kan zijn aantekeningen over geschiedenis, politiek, cultuur en sociale en filosofische problemen redden. Einaudi geeft ze tussen 1948 en 1951 postuum uit als de fameuze *Quaderni dal carcere* (*Gevangenischriften*). Deze Schriften zullen een grote invloed uit-

oefenen op het naoorlogse politieke denken van links in Italië en erbuiten.

In dit manifest, waarvan u een vertaling hieronder vindt, heeft Gramsci de maat genomen van de 'onverschilligen', die niet willen kiezen, door hartstochtelijk op te roepen tot kiezen. Kiezen is partij kiezen, en dus partijdig zijn. In die zin is leven inderdaad 'partijdig' zijn. Maar het is ook afscheid nemen van de nuance, van het aanvaarden van een deel van het gelijk van de andere. Kiezen is verliezen. Maar *'tout comprendre'* is dan weer *'tout pardonner'*. Het lijkt een dilemma. Als te velen te hartstochtelijk kiezen is een gezonde dosis scepsis heilzaam. Als alleen scepsis bestaat voor elk standpunt, kan onrecht welig tieren en onbestraft blijven, en kan wreedheid haar gang gaan. Ziedaar de onoplosbare spanning waarin elk denkend wezen leeft.

Ik haat de onverschilligen

Ik haat de onverschilligen. Ik geloof, zoals Friedrich Hebbel dat 'leven wil zeggen partijdig zijn'.¹ Mensen die alleen maar 'mensen' zijn, kunnen niet bestaan: ze zijn vreemd aan de gemeenschap. Wie echt leeft, kan niet anders dan een burger zijn en deelnemen. Onverschilligheid is willoosheid, is parasitisme, is lafheid: onverschilligheid is niet het leven. Daarom haat ik de onverschilligen.

De onverschilligheid is het dode gewicht van de geschiedenis. Ze is de loden kogel voor de vernieuwer, de inerte materie waarin de meest schitterende vormen van enthousiasme vaak verdrinken. Ze is het moeras dat de oude stad omringt en haar beter verdedigt dan de stevigste muren, beter dan de inborst van haar soldaten, omdat het in zijn modderige maalstroom de aanvallers opslokt, hen decimeert, ontmoedigt en soms doet afzien van hun heldhaftige onderneming.

De onverschilligheid is met macht aan het werk in de geschiedenis. Ze is passief aan het werk, maar aan het werk. Ze is fataal; ze is datgene waarop men niet kan rekenen, wat de programma's overhoop haalt, de best uitgewerkte plannen kapot maakt. Ze is de brute materie die zich verzet tegen de intelligentie en haar verstikt. Wat er gebeurt – het kwaad dat op iedereen neerstort, het mogelijk goede dat een heldendaad (van universele waarde) kan doen ontstaan – is niet zozeer te danken aan het initiatief van de weinigen die handelen, als aan de onverschilligheid, het absentisme van velen. Wat zich voordoet, doet zich niet zozeer voor omdat enkelen willen dat het zich voordoet, maar omdat de

massa haar wil verloochent, laat gebeuren, toelaat dat knopen zich verstrengelen die een zwaard later alleen kan klieven, wetten laat afkondigen die een revolte later alleen kan afschaffen, mannen de macht laat veroveren die later alleen een muiterij kan omverwerpen.

Het noodlot dat de geschiedenis lijkt te overheersen is niets anders dan juist de denkbeeldige verschijning van deze onverschilligheid, van dit absentisme. Feiten worden rijp in de schaduw. Schaarse handen, door niemand gecontroleerd, weven het doek van het collectieve leven, en de massa weet het niet omdat ze er niet om geeft. De lotsbeschikkingen van een tijdperk worden gemanipuleerd volgens de beperkte visies, de onmiddellijke doelen, de persoonlijke en passionele ambities van kleine actieve groepen en de massa weet het niet omdat ze er niet om geeft. Maar de feiten die gerijpt zijn, monden uit. Het doek, geweven in de schaduw, komt tot voltooiing, en dan lijkt het alsof het noodlot alles en iedereen onderuit haalt, dan lijkt het alsof de geschiedenis niets anders is dan een enorm natuurlijk fenomeen, een uitbarsting, een aardbeving, waar iedereen slachtoffer van is, wie gewild heeft en wie niet, wie wist en wie niet, wie actief was en wie onverschillig. En die onverschillige raakt geïrriteerd, hij zou zich willen onttrekken aan de gevolgen, hij zou willen dat het duidelijk was dat hij niet heeft gewild, dat hij niet verantwoordelijk is. Sommigen grienen meelijwekkend, anderen vloeken obscene, maar niemand of weinigen vragen zich af: indien ook ik mijn plicht had gedaan, indien ik had geprobeerd om mijn wil te doen gelden, mijn raad te geven,

zou dan gebeurd zijn wat gebeurd is? Maar niemand of weinigen voelen zich schuldig om hun onverschilligheid, hun scepticisme, omwille van het feit dat ze hun activiteit, hun helpende hand niet hebben bereikt aan die groepen burgers die, juist om dat kwaad te verhinderen, gevochten hebben om dat goede tot stand te brengen dat ze voor ogen hadden.

Maar de meesten van die mensen verkiezen integendeel, wanneer de gebeurtenissen zijn gebeurd, te spreken over het mislukken van idealen, over plannen die definitief zijn ineengestort en andere, gelijkaardige 'aangename' dingen. Zo beginnen ze opnieuw met hun weigering om elke vorm van verantwoordelijkheid op te nemen. Het is niet dat ze niet klaar zien in de dingen, het is dat ze soms niet in staat zijn om mooie oplossingen te voorzien voor de meest urgente problemen, of voor de problemen die, juist omdat ze lange voorbereiding en tijd vergen, even urgent zijn. Maar deze oplossingen blijven glorieus onvruchtbaar. Deze bijdrage aan het collectieve leven is niet bezielde door enige morele belichting. Ze is het product van intellectuele nieuwsgierigheid, niet van een scherp gevoel van een historische verantwoordelijkheid die wil dat iedereen actief is in het leven, die geen agnosticisme en onverschilligheid van om het even welke soort aanvaardt.

Ik haat de onverschilligen ook hierom: omdat hun geklaag van eeuwig onschuldigen me verveelt. Ik vraag rekenschap aan elk van hen: hoe hebben ze zich gekwetend van de opdracht die het leven hen heeft gesteld en dagelijks stelt, wat hebben ze gedaan en vooral wat

hebben ze niet gedaan. En ik voel dat ik onverzoenlijk kan zijn, dat ik niet mijn medeliden aan hen moet verspillen, dat ik niet mijn tranen met hen moet delen. Ik ben partijdig, ik leef, ik voel in het mannelijke bewustzijn van mijn partij al de activiteit kloppen van de toekomstige gemeenschap die mijn partij aan het bouwen is. In die gemeenschap weegt de sociale keten niet op enkelen, in die gemeenschap is alles wat gebeurt niet te wijten aan het toeval, aan het noodlot, maar is het de intelligente daadkracht van de burger. In die gemeenschap is er niemand die aan het venster staat toe te kijken terwijl enkelen zich opofferen, zich uitputten in het offer. En laat wie aan het venster in hinderlaag staat maar genieten van het schaarse goed dat de activiteit van enkelen tot stand brengt, laat hem zijn ontgoocheling maar de vrije loop laten terwijl hij het opgeofferde, het uitgeputte laakt, omdat hij niet in zijn bedoeling geslaagd is.

Ik leef, ik ben partijdig. Daarom haat ik wie niet deelneemt. Ik haat de onverschilligen.

Deze vertaling verschijnt in de loop van 2021 in de essaybundel: *Was alles al gezegd, nog niet door hen. Pleidooien en aanklachten* (Uitgeverij P).

1 Friedrich HEBBEL, *Tagebücher*, (1855-57). Vertaald als: *Diario*, traduzione e introduzione di Scipio Slataper, Lanciano, Carabba, 1912, 'Vivere significa esser partigiani', p. 82.